

BANK DAROMADLARI VA ULARNI KO'PAYTIRISH YO'LLARI

ERGASHEV SUXROB ZAFAR O'G'LI**OMONOV AKTAMXON AKROMXON O'G'LI***Samarqand davlat universiteti Kattaqo'rg'on filiali**Aniq va tabiiy fanlar fakulteti**Bank ishi va auditi yo'nalishi 2108-guruh talabalari**+998943751613/+998991822178***ANNOTATSIYA**

Mazkur maqolada tijorat banklarining resurs bazalarini rivojlantirish, yuksaltirishinvestitsion faollikni shakllantirishning muhim omilligi ta'kidlanadi va ushbu sohani barqarorlashtirish bo'yicha takliflar, muammolar va ularga yechimlar keltirilib o'tiladi.

Kalit so'zlar: *taraqqiyot, iqtisodiy islohot, modernizatsiya, tijorat banklari, omonat, pul o'tkazmalari, kredit, lizing operatsiyalari.*

KIRISH

Yurtimizda barqaror va farovon hayot sari tashlangan ildam qadam, ya'ni pulga asoslangan bozor iqtisodiyotiga o'tish yo'lida bank tizimida olib borilayotgan islohotlar natijasida banklar resurs bazasining faolligini yanada rivojlantirish masalalari banklarning kundalik faoliyatiga aylanib bormoqda. Shu bilan bir qatorda yurtimizda bank sohasini barqarorlashtirish bo'yicha turli xil qonun loyihalari ishlab chiqilmoqda. Jumladan, 2018-yil 23-martda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Bank xizmatlari ommabopligini oshirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-3620-sonli qarori qabul qilindi.[1] Qarorga asosan masofaviy bank xizmatlari ko'rsatishni rivojlantirish bo'yicha zamonaviy va ilg'or bank xizmatlari turlarini amaliyotda joriy etish tashabbuslarini ilgari surish, bank xizmatlarining yangi turlari va mahsulotlarini aniqlash hamda ularni keyinchalik respublika banklarida joriy etish maqsadida ilg'or chet el bank faoliyatini o'rganish vazifalari belgilandi. Yangi bank xizmatlari orqali aholining bo'sh pul mablag'larini banklarga jalb etish orqali ularning kapitalini oshirish muhim hisoblanadi.[2] Mamlakatimizda tijorat banklari ish-faoliyatini yuritish uchun Markaziy bank tomonidan taqdim etiladigan bank litsenziyasini olish zarur. Ushbu litsenziya muddatsiz va uchinchi shaxslarga berilishi mumkin emas. Avvalo, tijorat banklari sizning mablag'ingiz bilan samarali foydalanishni va xavfsizligini ta'minlagan holda, omonatga pulingizni qabul qilib, foiz to'lash orqali mablag'laringizni ko'paytirib beradi. Ikkinchidan, sizga mablag' kerak bo'lganda yoki zarur narsalarni sotib olish uchun jamg'armalaringiz yetarli bo'lmaganda, tijorat banklari sizga kreditlar taqdim etishi mumkin. Misol uchun, uy,

texnika, avtomobil, mebel sotib olish, o'qish to'lovlari va boshqalar uchun kreditlar olishingiz mumkin bo'ladi.[3]

ADABIYOTLAR TAHLILI VA TADQIQOT METODIKASI

Tijorat banklarining kassalari, mobil ilovalari yordamida sotib olingan mahsulotlarning xaridi, ko'rsatilgan xizmatlar, bajarilgan ishlar, jarimalar va boshqalar uchun to'lovlarni amalga oshirish oson. To'rtinchidan, naqd pulsiz mablag'lar bilan to'lash uchun banklarda hisobvaraqa ochish mumkin. Bu, onlayn do'konlarda amalga oshirilgan xaridlar uchun eng qulay to'lov yo'li hisoblanadi. Bank hisobvarag'iga mablag'ingizni qo'yib, ularni xavfsizlikda saqlaysiz.[4] Shu bilan bir qatorda, tijorat banklari chet el valyutasini naqd va naqd pulsiz shakllarda sotib olish va sotish, bank konsalting va informatsion xizmatlar, hujjatlarni va boshqa qimmatbaho narsalar va hokazolarni saqlash uchun seyf va yacheykalarni ijaraga berish bilan bog'liq xizmatlar ko'rsatadi. Shu bilan birga tijorat banklariga moliyaviy amaliyotlar bilan bog'liq bo'lmagan ishlab chiqarish, savdo, sug'urta va boshqa faoliyat bilan bevosita shug'ullanish taqiqlanadi.[5]

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Albatta, daromad bilan birga tijorat banklarining yetarli xarajatlari ham mavjud. Ya'ni:

- foizlar bo'yicha xarajatlar: talab qilib olingungacha bo'lgan depozitlar hisobvaraqlari, muddatli omonatlar, Markaziy bank va boshqa tijorat banklariga to'lovlar, to'lanadigan kreditlar bo'yicha;
- foizsiz xarajatlar: komission xarajatlar va xizmatlar uchun xarajatlar (masalan, bank reklamasi yoki tadbirlarni o'tkazish), xorijiy valyuta kursining salbiy o'zgarishlaridan yo'qotishlar, investitsiyalar va boshqalar;
- operatsion xarajatlar: ish haqi xarajatlari, bank binolarini ijarasi va boshqa xarajatlari, xizmat safarlari, amortizatsiya, sug'urta, soliqlar va boshqalar;
- birlashmalarga a'zolik badallari uchun to'lovlar va fuqarolar omonatini kafolatlash fondiga mablag'lar to'lovlari.[6] Ta'kidlab o'tilgan xarajat va daromadlarning orasidagi farqi tijorat banklarining foydasi hisoblanadi. Bu, o'z navbatida, omonatlar va kreditlar bo'yicha foiz stavkalari nima uchun farq qilishini tushuntiradi. O'zbekiston va jahon iqtisodiyotining kelgusi taraqqiyoti, asosan, investitsiyalarga bog'liqligini bugungi kunda deyarli har bir mutaxassis va xo'jalik yurituvchi sub'ekt anglab etganligini nazarda tutsak, xozirgi kunda respublikamiz iqtisodiyotiga investitsiyalarni, kengroq jalb etish, ularning mamlakatimizda o'tkazilayotgan iqtisodiy ilohotlarning samarali ijrosini ta'minlashning muhim asosiga aylanganligi bilan bog'liqligini tushunib olish qiyin emas.[7] Investitsiya faoliyatini amalga oshirish - tijorat banklarida uzoq muddatli resurslarini shakllantirish va kredit muassasalarining barqarorligi hamda investitsion faolligini yanada oshirishni talab

etadi. Mustaqil mamlakatimiz tomonidan omonatlarini qulay, xavf-xatarsiz va barqaror daromadli moliyaviy instrumentga aylantirish, banklarda barqaror resurs bazasini shakllantirish va uni yanada kengaytirish, aholining bo'sh pul mablag'larini bank omonatlariga jalb qilishni yanada rag'batlantirish va kafolatlash borasida amalga oshirilayotgan choralar natijasida banklardagi jami depozitlarning hajmi 2,6 barobarga, shu jumladan aholi omonatlari 2,4 barobarga oshdi. Ushbu ko'rsatkichlar respublikamiz aholisining bank tizimiga bo'lgan ishonchi yanada ortib borayotganidan dalolat bermoqda. Mamlakatimizda yaratilgan qulay investitsiyaviy muhit, tijorat banklarining kapitali hamda jalb qilingan depozitlar hajmining muttasil o'sib borayotganligi, banklarning kredit portfeli tarkibida uzoq muddatli investitsiyaviy moliyalashning ulushiga qarab tabaqalashtirilgan foyda solig'i stavkalarining joriy etilganligi tijorat banklarining investitsiyaviy faolligini yanada oshirishga hamda banklarning aktiv operatsiyalar hajmi, jumladan, kreditlash va investitsiyalash imkoniyatlarining oshishiga zamin yaratmoqda.[8] Shuni ta'kidlash joizki, kreditlashning resurs manbalarini shakllantirishda asosiy e'tibor ichki imkoniyatlarga, ya'ni aholi va xo'jalik yurituvchi sub'yektlarning bo'sh pul mablag'larini bank aktivlari va uzoq muddatli depozitlariga jalb qilishga qaratildi. Davlatimizda bank tizimini yanada isloh qilishda banklarning moliyaviy barqarorligini yanada mustahkamlash va investitsiya faolligini oshirish ustuvor vazifalaridan bo'lib qoladi. Jumladan:

- bank tizimi nazoratini Bazel qo'mitasining yangi tavsiyalari asosida takomillashtirish;

- qo'shimcha aktsiyalarni chiqarish va ularni fond bozorlarida joylashtirish orqali banklarning jami kapitalini kamida 20 foizga o'sishini ta'minlash;

- tijorat banklari umumiy kapitali hajmini sifat jihatidan oshirish va bank tizimiga xususiy kapitalni jalb etish;

- tijorat banklari aktivlarini, shu jumladan, ularning investitsion faolligini kuchaytirish, hamda ishlab chiqarishni texnik va texnologik qayta jihozlash va modernizatsiya qilish bo'yicha loyihalarni kreditlash hajmlarini yanada oshirish.

Mazkur chora-tadbirlar natijasida tijorat banklarining kredit portfeli hajmining oshishiga erishiladi va ular tomonidan yanada ko'proq investitsiya loyihalarini moliyalash imkoniyati yuzaga keladi.[9]

XULOSA

O'ylaymizki, ushbu takliflar mamlakatimiz moliya-bank tizimini yanada isloh qilish, bank biznesini yanada kengaytirish, jahon tajribasidan kelib chiqqan xolda bank tizimi barqarorligini ta'minlash, tijorat banklari resurs bazasini mustahkamlash, va buning natijasida tijorat banklarining investitsiyaviy faolligini kuchaytirish hamda respublikamiz bank-moliya tizimini jahon andozalari darajasiga ko'tarishga imkon yaratadi..

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Gluxov, V.V. Iqtisodiy-matematik metodlari va menejment modeli. 2-e izd. / V.V.Gluxov. M.D.Mednikov, S.B.Korobko // 2005.-528 c.
2. Markaziy bank faoliyatini rivojlantirishga qaratilgan takliflar to'g'risidagi hujjatlar. 2021.06.11
3. O'zbekiston banklari Assotsiatsiyasi Bosh direktori S.P. Abdullaevning «Bankmoliya sohasining barqaror rivojlanishi O'zbekiston iqtisodiy siyosatining muhim ustuvorligi sifatida» mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy konferentsiyasidagi ma'ruzasidan.
4. Лебединский, А. К., & Мирсагдиев, О. А. (2012). Оценка качества передачи речи в сети ОТС. Автоматика, связь, информатика, (7), 5-9.
5. Лебединский, А. К., & Мирсагдиев, О. А. (2012). Модели обслуживания вызовов в сетях оперативно-технологической и общетехнологической связи РЖД. Бюллетень результатов научных исследований, (3 (2)).
6. Лебединский, А. К., & Мирсагдиев, О. А. (2014). Модели обслуживания вызовов в интегральной сети ОТС И ОБТС. Автоматика, связь, информатика, (2), 9-12.
7. Рахмангулов, А. Н., & Мирсагдиев, О. А. (2015). Имитационная модель оценки качества передачи речи в сетях оперативно-технологической связи на железнодорожном транспорте. Вестник Магнитогорского государственного технического университета им. ГИ Носова, (2 (50)).
8. Рахмангулов, А. Н., & Мирсагдиев, О. А. (2015). Показатели оценки качества связи в пакетной сети на железнодорожном транспорте. Современные проблемы транспортного комплекса России, 5(1 (6)).
9. Bedritskiy, I. M., & Jurayeva, K. K. (2020, May). Estimation of Errors in Calculations of Coils with Ferromagnetic Core. In 2020 International Conference on Industrial Engineering, Applications and Manufacturing (ICIEAM) (pp. 1-6). IEEE.